

Om Haarlem broedden wel twintig paar ooievaars

Door Jan P. Strijbos

Een beeld van de vogelwereld van Zuid-Kennemerland, dat gegeven wordt door de heren W. J. Akkerman en Drs. F. Niesen, geeft ons een indruk van de huidige vogelstand van dit deel van ons vaderland, dat in onze jeugd ons „jachtgebied” vormde. Tal van rijke en dierbare herinneringen bewaar ik nog altijd aan de periode, waarin wij alle beschikbare vrije tijd — en deze was vrijwel onbepikt — konden doorbrengen op lange zwerftochten in de zo rijk met natuurschoon gezegende wijde omgeving van mijn geboorteplaats Haarlem.

Onze ouders lieten ons een voor die tijd onbegrijpelijke mate van vrijheid, en dat werd eigenlijk nog gestimuleerd, want zij waren zelf aartswandelaars. Het alleen rondzwerfen begon al toen wij goed onze benen konden gebruiken en al heel gauw wisten wij de weg te vinden naar het Brouwerskolkje, de Primulabeek van het Naaldenveld, het oude Kloosterbos tegenover de Cavaleriekazerne aan de Schoterweg, de Ruïne van Brederode en het reigerbos van Beeckensteyn bij Velsen. Op de duur strekten zich die tochten uit naar wijdere horizonten en zo leerden we de heerlijkheden van de Overveense en Bloemendaalse duinen en de boorden van het Spaarne kennen en het polderland langs de Delft.

Elk seizoen bracht de geëigende spelletjes mee die daaraan verbonden waren en zo kwamen plotseling alle jongens op de proppen met hun priktollen of met hun hoepels. Wij hadden toen nog overal de ruimte, er was nog geen snelverkeer van betekenis, wij konden ons onbezorgd wijden aan kastie of jagertje, want de straat was ons speelveld. Het politiecorps van Haarlem bestond in die dagen uit zestien man, wij kenden ze allemaal en zij maakten het ons niet te lastig.

Maar wat er ook aan de orde was, het buiten rondzwerfen en genieten van bloemen en dieren was steeds ons grootste plezier en bij het klimmen der

jaren waren het vooral de vogels, die ons in zomer en winter naar buiten lokten. Zo werden wij verwoede vogelaars en deze drift bleek ongeneeslijk. Onze hulpmiddelen waren pover, ons enthousiastme echter niet te blussen. Van een uitgebreide literatuur, waarover men thans beschikt, was natuurlijk geen sprake. Wij moesten onze kennis putten uit onze vogelbijbel, het boek van Dr. P. G. Buekers „Onze Vogels” en uit de serie „Door het Rietland” en „In Sloot en Plas” etc. van Heimans en Thijsse.

Ik was een driemaal vergrotende toneelkijker met een oculair met een barst machtig geworden waarmede iedereen, behalve ik zelf, een dubbel beeld zag. Door ijverig te speuren en te kijken en elkaar te trainen leerden wij op de duur de meest voorkomende vogels van onze woonstreek kennen.

Die vogelwereld zag er toen wel heel anders uit dan thans. Terug blikkende zie ik het als een verloren paradijs, dat nooit terug zal keren.

In de duinen en dat was wel ons belangrijkste exploratiegebied, stonden tot diep in het voorjaar de duinvalleien blank en overal hadden zich plasjes en moerassen gevormd. De oudste koddebeiers vertelden ons verhalen hoe zij in hun jeugd in de winterdag van Zandvoort over de bevroren plassen naar Vogelenzang, waar zij ter kerke gingen, konden rijden zonder af te binden. Deze drassige valleien vormde een dorado voor kieviten, grutto's, tureluurs wilde eenden en waterhoentjes. De jachtopzieners voeren met platboomde bootjes naar de duintoppen, die als eilandjes uit het water opstaken en kwamen met manden vol eieren thuis. Dat was in de tijd dat niet alleen de eieren van de wilde eend meegingen, maar ook van alle andere vogels. Die eieren waren voor de jachtheren, evenals de morieljes. Een deel van de eieren kwam in de winkel terecht en zo zag men dan in de etalage van de comestibleszaak van Van Maare Jansen in de Kruisstraat niet alleen de eieren van kievit, grutto, tureluur, wulp, scholekster, watersnip, meerkoet, waterhoen en wilde eend, maar soms zelfs die van de griel en ook wel eens de grote eieren van de kalkoen en van de zwartvoet pinguin. Die laatste werden ingevoerd van het Dasseneiland aan de Kaap. Of ze smakelijk waren kon ik pas ruim een halve eeuw later constateren, toen wij vele dagen doorbrachten op de guano eilanden aan de westkust van Zuid-Afrika. In elk geval waren zij een stuk groter dan van een kip . . .

Het is begrijpelijk dat onze tochten zich steeds verder gingen uitstrekken. Zo ging het recht toe recht aan van de watertoren van Overveen naar de vuurtoren van IJmuiden. Dat was wel allemaal verboden gebied en wij werden dan ook vaak genoeg achter de broek gezeten door koddebeiers, maar dat verhoogde alleen maar het genot, door de charme van gevaar.

Dat waren echter exploratietochten, waarbij wij in blauwige verten steeds nieuwe heerlijkheden ontdekten. Prachtige duinvalleien, met een weelde aan parnassia en wintergroen en tal van orchideën, met sprookjesachtige berkenbosjes, waar de wiewaal floot en wij nachtzwaluwen konden verwachten. En overal vogels: wulpen, scholeksters, kleine en grote kolonies visdieven, boomleeuweriken, tapuiten en in de vlierbosjes langs de zeereep

de grauwe klauwieren. Bij de vissershaven lieten wij ons overzetten door „Japie” en dan ging de tocht verder langs het strand, waar wij nesten ontdekten van bontbekplevieren. Tenslotte terug door de duinen van de Breesaap, een verrukkelijk oord, thans geheel verdwenen en bedolven door Hoogovens en Papierfabriek.

En alles ging te voet of, zoals mijn grootvader altijd placht te zeggen, met de „billenwagen”, volgens Den Doolaard het meest betrouwbare vervoermiddel vanaf Adam tot op heden. Wij maakten zelf een tent; een onmogelijk geval, maar volgens de aanwijzingen die wij vonden in een Amerikaans boekje: „The two little Savages”. Wij kampeerden al, toen Carl Denig nog in de luiers lag en lagen 's nachts bibberend onder onze poncho, gemaakt van een dun tochtdekentje de dageraad af te wachten. Wij bouwden kano's, waarmee wij naar het eilandje in de Mooie Nel peddelden, nadat we ons zelf hadden leren zwemmen in het ondiepe water van het Spaanse Vaartje. De Bergerduinen werden verkend en later ook de plassen aan de voet van de Hondsbosse Zeewering en zo verzeilden wij in het gebied van de Rietput en het Zwanenwater. De reis naar Alkmaar ging met de stoomtram. Dat kostte 35 cent, maar daar had je ook bijna drie uur plezier van!

Dat was in de tijd dat je nog meikevers kon vangen in de Haarlemmerhout. Die zijn verdwenen, zoals ook vrijwel de juni- en julikevers. Toen waren er in de omgeving van Haarlem zeker twintig bezette nesten van ooievaars. Er was zelfs een nest in het zuidelijke deel van de Haarlemmerhout, tegenover het H.F.C.-terrein. Verder waren er in Zuid-Schalkwijk, op alle buitenplaatsen als Woestduin, Leyduin, Elswoud en Hartenlust. Op het terrein van het Provinciaal Ziekenhuis te Santpoort waren zelfs twee nesten, vlak bij elkaar, in Bloemendaal waren er ook twee of drie en dan in Santpoort en op het Huis te Bennebroek, op Waterland bij Velsen en in Beverwijk. Toen nestelden er nog zwarte sterns in de fortgrachten van Spaarndam en aan het Zuider-Buiten Spaarne bij de Cruquius. Om de nesten daar te bereiken moest je het Spaarne overzwemmen in de richting van het Oude Slot van Heemstede.

Er waren stoeiplaatsen van kemphanen op de landen langs de Liede, die alleen te bereiken waren met onze kano's. Ook bij Spaarndam en deze laatste heeft zich tot op deze dag kunnen handhaven, al is het aantal mannetjes lang niet zo groot meer als vroeger. Er waren zelfs jaren, dat er woudaapjes nestelden in het oude riet van de fortgracht en ook in een moerasterrein niet ver van het fort van Penningsveer. Bontbekpleviertjes nestelden op verscheidene plaatsen langs het strand en ook in kaal gestoven pannen van de A.W. duinen. In het duingebied van Wassenaar tot Schoorl was de griel lang niet zeldzaam en in het begin van deze eeuw nestelde er zelfs een doornsluiper, zoals de koddebeiers de griel noemden, nog geen tien minuten gaans van de tramhalte te Aerdenhout. Dodaarsjes bouwden hun moddernestje in de slootjes langs het weiland van het Naaldenveld. Het staat mij nog duidelijk voor de geest hoe verrast wij waren een nest te vinden van de grote lijster. Dat was het begin van de installatie in het

westen van het land, van een soort die daarvoor eigenlijk alleen in het oosten en zuiden van ons land als broedvogel bekend was.

Elk jaar huisde er op de Ruïne van Brederode een kerkuil en ook was er altijd een nest in het reigerbos van Beeckensteyn, waar een zeer grote kolonie van 400-500 paren blauwe reigers gevestigd was. Kleinere reigerkolonies vonden wij op het Huis te Bennebroek en op Keukenhof in Lisse.

Spotvogeltjes nestelden in de vlieren langs de Garenkokerskade en op de bolwerken en de Begraafplaats aan de Schoterweg genoten wij van de bedrijvigheid van honderden roeken. Elk jaar gingen wij kijken naar de kolonies van de oeverzwaluwen in de zanderij aan het einde van de Zanderijvaart, bij Overveen en bij Vogelenzang. Op de weilanden langs de Schoterweg, waar wij vroeger kievitseieren zochten, is nu een heel stadsdeel verrezen en op de ijsbaan aan de Kleverlaan nestelen al lang geen tureluurs meer, zoals vroeger. De plaats waar het Kloosterbos lag met zijn ooievaarsnest en de blauwe-reigerkolonie kun je niet meer terug vinden.

Geen broedende ijsvogels meer aan de Brouwerskolk en ook niet meer langs de oevers van de waterpartijen van Elswoud. Dat is allemaal verleden tijd geworden. Elk jaar wisten wij een nest van de boomvalk in de Neethof en in de abelen langs de Rio Pecos, zoals wij het beekje daar noemden, nestelen geen groene spechten meer. De sperwer broedde in het Naaldenveld en ook hier en daar in de duinen. Grauwe kiekendieven waren er nog niet, die kwamen zich pas veel later in de A.W.duinen vestigen, evenals in de duinen van Castricum. Thans zijn ze er weer veel minder talrijk of geheel verdwenen.

Er is veel veranderd! Vrijwel over alle linies verarming, ontluistering, beperking van mogelijkheden, achteruitgang. De ooievaar verdween uit Noord-Holland en voor de laatste maal was het nest in Bennebroek bezet in 1940. De blauwe-reigerkolonie van Beeckensteyn raakte ontvolkt en verdween, evenals die van Bennebroek. Kleine groepjes van enkele paren gingen zich elders vestigen. De griel moesten wij als broedvogel in Nederland afschrijven. Er zijn beslist veel minder nachtegalen langs de duinrand en ook in de duinen zelf ging deze soort in aantal achteruit. Hetzelfde kan gezegd worden van spotvogel, zwartkop, boeren- en huiszwaluw, oeverzwaluw en nachtzwaluw. De visdiefjes verdwenen geheel, het aantal scholeksters als broedvogel in de duinen liep sterk achteruit. Ik heb het idee dat ook de kneutjes niet meer zo talrijk in het duingebied broeden als in onze jeugd. Er zijn ook minder boomklevers en boomkruipers. Het is waarschijnlijk, dat de schommelingen in de populaties van winterkoning, groene specht, meerkoet en waterhoen, steen- en kerkuil en torenvalk en nog een aantal soorten in verband gebracht mogen worden met ongunstige winters. Maar de duidelijke vermindering van de holenduif heeft daarmee niets te maken. Ook is het opvallend, dat de aantallen vogels, die in de herfst lang de kust naar het zuiden trekken belangrijk kleiner zijn. Vooral het aantal bonte kraaien is veel minder, ofschoon het aantal over-

winteraars deze winter weer wat groter was dan enige jaren terug. In het begin van deze eeuw vonden wij eigenlijk maar uiterst zelden stookolie-slachtoffers. Deze ellende nam pas veel later ernstige vormen aan. Natuurlijk waren er wel stormslachtoffers en wij verzamelden ijverig schedels en poten van zeekoet, alk, papegaaiduiker, grote en zwarte zeeëend, roodhalsfuut en wat we verder maar konden vinden.

Er zijn verschuivingen en veranderingen in de soortensamenstelling en er is in het algemeen een minder rijke vogelbevolking. Zijn er dan geen pluspunten? Die zijn er wel degelijk. Zo is de kleine plevier sinds 1929 plaatselijk een regelmatige en vrij algemene broedvogel geworden. Niet alleen op de zgn. opgespoten terreinen, maar ook op geschikte plaatsen in de duinen. De putter is in de loop der jaren broedvogel geworden in de duinstreek en tijdelijk was de Europese kanarie broedvogel in Aerdenhout-Bentveld. Het infiltratiegebied, waar water in de droge duinen wordt gebracht, heeft verscheidene soorten en een geschikt woonoord en broedgebied verschaft, waarvan kokmeeuw, wilde eend, slobbeend, zomertaling, dodaars, allerlei weidevogels, bergeend en vooral kuifeend in stijgend aantal profiteren. Ook de kluut verscheen daar als broedvogel.

De velduil heeft in 1965 in de AWduinen met succes gebroed. De bosuil die in mijn jonge jaren in Kennemerland ontbrak, heeft zich op tal van plaatsen gevestigd en broedt ook regelmatig in de duinen. Ook het Vogelmeer in het Nationale Park „De Kennemerduinen” heeft vele vogels aangetrokken, zoals de kokmeeuw, aanvankelijk ook de visdief, de dodaars en de geoorde fuut, de wilde eend en de kuifeend, de meerkoet en het waterhoen. Er heeft daar zelfs een zwartkopmeeuw met succes jongen groot gebracht. Of het explosieve élan waarmee de Turkse tortel Nederland heeft veroverd (en ook Kennemerland) toegejuicht moet worden, blijft een vraagteken. Zoals overal in Nederland wordt er ook in Kennemerland in hoog tempo gebouwd, er verschijnen steeds meer woonwijken, dorpen en steden groeien beangstigend, overal komen meer wegen en industrieën, allerwege steeds meer mensen en men mag het nog als een Godswonder beschouwen dat er in het aloude Graafschap Kinheim nog zoveel vogels een plaatsje vinden.

● *Het adres van de schrijver luidt: Jan P. Strijbos, Herenweg 217, Heemstede*